
PRZYBYLSKI I INNI

O znaczeniu Krakowa
i regionu w kulturze
oświecenia

redakcja Roman Dąbrowski

CZĘŚĆ 1

Przybylski i inni

O znaczeniu Krakowa i regionu w kulturze oświecenia

Ukazały się:

- M. Tatara, *Od Kochanowskiego do Norwida. Lektury i rozprawy*, wstęp B. Dopart, oprac. M. Stanisławski, B. Dopart, 2007.
- M. Stanisławski, *Przedmowy romantyków. Kreacje autorskie, idee programowe, gry z czytelnikiem*, 2007.
- B. Dopart, *Polski romantyzm i wiek XIX. Zarysy, rekonstrukcje*, 2013.
- M. Stankiewicz-Kopeć, *Pomiędzy klasycyzmem a romantyzmem. Młodzi autorzy Wilna, Krzemieńca i Lwowa wobec przemian w literaturze polskiej lat 1817-1828*, 2009.
- W świecie myśli i wartości. Prace z historii literatury i kultury ofiarowane profesorowi Julianowi Maślance*, red. R. Dąbrowski, A. Waśko, 2010.
- A. Nietreśta-Zatoń, *Powołani na bunt. Transgresje polskich poetów XIX wieku*, 2010.
- F. Ziejka, *Serce Polski. Szkice krakowskie*, 2010.
- A. Ziółowicz, *Poszukiwanie wspólnoty. Estetyka dramatyczności a więź międzyludzka w literaturze polskiego romantyzmu (preliminaria)*, 2011.
- Długie trwanie. Różne oblicza klasycyzmu*, red. R. Dąbrowski, B. Dopart, 2011.
- Byle w ludziach światło było... Księga pamiątkowa ku czci profesora Wacława Woźnowskiego w dziesiątą rocznicę jego śmierci*, red. G. Zajac, 2012.
- Środowiska kulturotwórcze czasów oświecenia i romantyzmu*, red. B. Dopart, 2013.
- M. Woźniewska-Działak, *Poematy narracyjne Cypriana Norwida. Konteksty literacko-kulturalne, estetyka, myśl*, 2014.
- R. Fieguth, *Zaproszenie do Quidama. Portret poematu Cypriana Norwida*, 2014.
- Eklektyzmy, synkretyzmy, uniwersa. Z estetyki dzieła epoki oświecenia i romantyzmu*, red. A. Ziółowicz, R. Dąbrowski, 2014.
- T. Sobieraj, *Polska krytyka i myśl teatralna w drugiej połowie XIX wieku. Studia i szkice*, 2014.

Przybylski i inni

O znaczeniu Krakowa i regionu w kulturze oświecenia

pod redakcją Romana Dąbrowskiego

Kraków 2019

© Copyright by individual authors
and Wydział Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego 2019

Redaktor naukowy serii
prof. dr hab. Bogusław Dopart

Recenzent
dr hab. Paweł Kaczyński, prof. nadzw. UW

Redakcja
Marta Stęplewska

Projekt okładki
Paweł Sepielak

Publikacja sfinansowana przez Wydział Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego

ISBN 978-83-8138-054-6

KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87
e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:
www.akademicka.pl

Spis treści

Wstęp	7
Teresa Kostkiewiczowa, <i>Centrum – prowincja? Notatki na temat oświecenia w regionie krakowskim</i>	9

KRAKÓW I OKOLICE

Aleksandra Norkowska, <i>Obraz Krakowa w publikacjach encyklopedycznych i słownikowych (1733-1830)</i>	31
Bożena Mazurkova, <i>Kraków i okolice w relacjach cudzoziemskich podróżników w czasach oświecenia</i>	49
Monika Stankiewicz-Kopeć, <i>Modernizowanie przestrzeni historycznych. Kraków początkowych dekad XIX wieku w refleksji Ambrożego Grabowskiego</i>	75
Anna Jakimyszyn-Gadocha, <i>Żydowski Kazimierz w świetle zapisów pinkasu sądu dajanów gminy krakowskiej z końca XVIII wieku</i>	95

PRZYBYLSKI

Renata Przybylska, <i>O niektórych „dzikich i niesłychanych słowach” Jacka Idziego Przybylskiego</i>	113
Jacek Wójcicki, <i>Treny Jeremiasza w przekładzie Jacka Idziego Przybylskiego – terapia literacka i duchowa roku Pańskiego 1793</i>	127
Klaudia Socha, <i>Jacek Idzi Przybylski jako edytor</i>	167
Danuta Hombek, <i>Twórczość Jacka Idziego Przybylskiego w ogłoszeniach prasy warszawskiej XVIII wieku</i>	215

INNI

Krystyna Maksimowicz, <i>Wokół powrotu Kajetana Sołtyka z deportacji do Rosji</i>	231
Marek Dębowski, <i>Emanuel Murray (1751-1822) – obrońca polskiego oświecenia</i>	247

Dominika Świętoniowska, <i>Udzielonego książątka zmagania z Uniwersytetem</i> (o Stanisławie Wodzickim 1764-1843).....	263
Indeks nazwisk.....	283

Wstęp

Przypadające w bieżącym roku dwóchsetlecie śmierci Jacka Idziego Przybylskiego (1756-1819) skłania do refleksji nad tą wprawdzie różnie ocenianą, ale w każdym razie nietuzinkową postacią, zajmującą bez wątpienia jedno z czołowych miejsc w życiu intelektualnym Krakowa końca XVIII i początku XIX wieku. Jego niezwykle bogata spuścizna czeka wciąż na dokładniejsze opracowanie. Przybylski, cieszący się dużym szacunkiem współczesnych mu krakowian, został przez potomnych i późniejszych badaczy piśmiennictwa tamtego czasu odsunięty na pozycję drugo- czy nawet trzeciorzędną, jako autor wprawdzie niezwykle płodny i pracowity, ale traktowany przeważnie nieco z przymrużeniem oka, bardziej jako ciekawostka niż twórca atrakcyjny i ważny dla dzisiejszych czytelników. Nadzwyczajny erudyta, poliglota, nauczyciel w koloniach akademickich i szkołach wydziałowych w Lublinie i Warszawie, prefekt Biblioteki Szkoły Głównej Koronnej, profesor „starożytności”, języka i literatury greckiej, tłumacz wielu istotnych dzieł z literatury powszechnej, a także autor utworów oryginalnych (głównie wierszy okolicznościowych), wysoko oceniany mówca, zasłużony edytor – to bardzo syntetyczna charakterystyka jego wybiórczo tu potraktowanej imponującej i wielorakiej aktywności. Wystarczy jednak, żeby uznać za w pełni zasadne podjęcie wnikliwszych badań nad jej rezultatami.

Trafnie o Przybylskim napisał Jerzy Snopek: „Był postacią wielce charakterystyczną dla krakowskiego Oświecenia, uosabiał jego ambicje i jego słabości”¹. Tym bardziej zatem warto było wykorzystać rocznicową okoliczność, aby przyjrzeć się nie tylko wybranym zagadnieniom z rozległego dzieła Przybylskiego, ale również szeroko ujętej kulturze, a także niektórym sprawom z życia społecznego ówczesnego Krakowa oraz regionu. Należy przy tym pamiętać, że procesy kulturowe tamtego czasu w krakowskiej „prowincji” miały oblicze nieco odmienne niż choćby w traktowanym jako kluczowy w rozwoju formacji oświeceniowej ośrodku warszawskim. Podwawelski gród, którego życie intelektualne, ciekawe i na dobrym poziomie,

---

¹ J. Snopek, *Jacek Idzi Przybylski (1756–1819)*, [w:] *Pisarze polskiego oświecenia*, t. 2, red. T. Kostkiewiczowa, Z. Goliński, Warszawa 1994, s. 207.

skupiało się przede wszystkim wokół uniwersytetu, choć nieco ekonomicznie podupadły, poddawany na początku XIX wieku różnym zabiegom modernizacyjnym, odgrywał wciąż istotną rolę jako miasto historyczne. W odniesieniu zaś do literatury warto choćby zauważyć, że przy szerokim zainteresowaniu nowymi ideami i tekstami oświeceniowymi większe niż w warszawskim „centrum” znaczenie dla tutejszych autorów posiadała tradycja, antyczna i staropolska.

Prezentowany tom, mający charakter monografii zbiorowej, jest efektem badań i refleksji podjętych przez naukowców zajmujących się różnymi zagadnieniami, które składają się jednak na koherentną całość w ramach wskazanego w jego tytule zakresu zainteresowań. Po stanowiącym wprowadzenie artykule, który prezentuje specyfikę krakowskiego oświecenia oraz wskazuje najważniejszych jego reprezentantów i ich dokonania, a także odnoszące się do tej kwestii wyzwania badawcze, następują tutaj teksty poświęcone formułowanym w różnego typu źródłach, wówczas i nieco później, wielorakim opiniom na temat Krakowa i okolic, tutejszych mieszkańców, działań modernizacyjnych w mieście, a także interesującemu dokumentowi życia żydowskiego Kazimierza. Kolejną część książki stanowią cztery artykuły dotyczące dokonań samego Przybylskiego, jego często traktowanych z lekceważeniem, ale w wielu wypadkach jednak interesujących pomysłów słowotwórczych, ciekawych efektów żmudnej pracy translatorskiej tekstu biblijnego, wielorakiej – w roli nakładcy, redaktora, nawet projektanta – i na swój sposób ambitnej działalności wydawniczej, wreszcie obiegowi informacji o jego dziełach. Całość książki dopełniają rozprawy poświęcone innym ważnym, związanym z Krakowem tamtego czasu postaciom, o odmiennych formacjach intelektualnych, reprezentującym różne okresy i środowiska krakowskiego oświecenia: biskupowi Kajetanowi Sołtykowi, Emanuelowi Murrayowi i Stanisławowi Wodzickiemu.

Należy mieć nadzieję, że opracowania zawarte w niniejszym tomie, a także w będącej jego kontynuacją planowanej na najbliższy czas drugiej części publikacji pod tym samym tytułem, istotnie uzupełnią dotychczasowy obraz Krakowa i regionu krakowskiego drugiej połowy XVIII i pierwszych dekad XIX wieku. Być może również pozwolą na zweryfikowanie niektórych utrwalonych już opinii, odsłaniając przy tym wyraźniej te sprawy, ludzi i pozostawione przez nich dokonania, które zasługują wciąż na dodatkową uwagę badaczy dziejów kultury tego okresu.

Roman Dąbrowski
Uniwersytet Jagielloński

Dwóchsetlecie śmierci Jacka Idziego Przybylskiego (1756-1819), postaci zajmującej jedno z czołowych miejsc w panoramie życia intelektualnego Krakowa w epoce oświecenia, skłania do refleksji nad jego wieloraką aktywnością i niezwykle bogatym dorobkiem, który pozostawił. Jako m.in. prefekt Biblioteki Szkoły Głównej Koronnej, profesor „starożytności”, języka i literatury greckiej, tłumacz wielu bardzo ważnych dzieł z literatury powszechnej, a także autor utworów oryginalnych, wysoko oceniany mówca, zasłużony edytor cieszył się dużym uznaniem współczesnych mu krakowian, lecz przez późniejszych badaczy oświeceniowego piśmiennictwa został odsunięty na pozycję drugo- czy nawet trzeciorzędną. Rocznicowa okoliczność stała się zachętą do podjęcia badań mających na celu zweryfikowanie tych opinii i wzbogacenie wiedzy o dziele Przybylskiego, a zarazem – ponieważ można uznać go za postać w dużej mierze charakterystyczną dla krakowskiego oświecenia – o życiu intelektualnym i kulturalnym Krakowa oraz regionu w drugiej połowie XVIII i pierwszych dekadach XIX wieku. Rezultatem tych badań jest niniejsza książka, która zawiera dwanaście rozpraw poświęconych różnym zagadnieniom mieszczącym się w ramach obszaru zainteresowania wskazanego przez jej tytuł. Bez wątpienia uzupełnia ona dotychczasowy obraz krakowskiego oświecenia, a przy tym pokazuje problemy godne dalszego namysłu i poszukiwań badawczych.